

Ένα τετράγωνο, ένα ορθογώνιο και ο χώρος

ΤΟΥ ΣΟΛΩΝΑ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΥ*

» Μια περίεργη φιγούρα, με έναν ηλεκτρικό κοπτικό τροχό, γονατιστή, χαράζει αργά ένα τετράγωνο σχήμα στην αυλή ενός μνημειακού κτηρίου. Το δάπεδο είναι στρωμένο με σκληρούς κυβόλιθους, γεγονός που καθιστά τη χάραξη κοπιώδη. Με το κόψιμο μάλιστα, η σκόνη από τους χαραζόμενους κυβόλιθους εκτοξεύεται με ταχύτητα και ένταση, όπως συμβαίνει με το κόψιμο πέτρας ή ξύλου όπου, για την αντιμετώπιση της σκόνης ή των ψηλών θερμοκρασιών που αναπτύσσονται, διοχετεύεται και αρκετή ποσότητα νερού.

Η φιγούρα προστατεύει τα μάτια και το πρόσωπό της με τη γνωστή μάσκα που χρησιμοποιούν οι οξυγονοκολλητές, ενώ το υπόλοιπο σώμα προφυλάσσεται με μια χοντρή φόρμα εργασίας. Η επιμέλεια και η προσοχή που επιδεικνύει είναι εντυπωσιακή, σε βαθμό που η δράση στο σύνολό της να μοιάζει με χειρουργική επέμβαση ακριβείας. Τέλος, στο στενό αυλάκι που προκύπτει με τη χάραξη εντίθεται ένα γραμμικό φωτιστικό, έτσι που κυρίως τις βραδυνές ώρες το γεωμετρικό σχήμα του τετραγώνου να αναδεικνύεται σε μια φωτεινή τεθλασμένη γραμμή.

Η αισθητική σημασία του τετραγώνου ως γεωμετρικού σχήματος το οποίο αντικατοπτρίζει την εκλογικευμένη οικονομία των μέσων, αλλά και την εμβάθυνση της σκέψης, είχε, αιώνες πριν, χρησιμοποιηθεί συστηματικά και ευρηματικά στην ελληνική, και όχι μόνον, αρχιτεκτονική.

Στη σημερινή δε ψηφιακή εποχή άπειρες πληροφορίες συμπυκνώνονται σε ένα μικρό τετραγωνάκι διαστάσεων περίπου 3X3 εκατοστών, γεμάτο με διάφορα, διάσπαρτα σαν ψηφιδωτό και μη αναγνώσιμα από την όραση στίγματα, αλλά μόνο από κάποια συσκευή ψηφιακής ανάγνωσης.

Για την πολιτιστική αξία του τετραγώνου ποιητικά φιλοσοφεί ο Οδυσσεάς Ελύτης:

«Μπορεί να φαίνεται παράξενο αλλά είναι αλήθεια: Οι πιο μεγάλες στιγμές στην ιστορία των εικαστικών τεχνών σημειώθηκαν διτώς και κατ' αντινομίαν:

Τη στιγμή που η καμπύλη γραμμή πήρε την απόφαση να μεταβληθεί σε ορθή γωνία και τετραγωνίστηκε ο υλικός κόσμος.»

Νοτική αντιστροφή

«Το τετράγωνο», όμως, είναι και ο τίτλος μιας ακόμα σουηδικής ταινίας, η οποία μάλιστα βραβεύτηκε με τον «Χρυσό Φοίνικα» του Φεστι-

Η αισθητική σημασία του τετραγώνου ως γεωμετρικού σχήματος το οποίο αντικατοπτρίζει την εκλογικευμένη οικονομία των μέσων, αλλά και την εμβάθυνση της σκέψης, είχε, αιώνες πριν, χρησιμοποιηθεί συστηματικά και ευρηματικά στην ελληνική, και όχι μόνον, αρχιτεκτονική

βάλ Καννών 2017, αλλά συνέλεξε και αρκετές άλλες διακρίσεις.

Η εργώδης, λοιπόν, προσπάθεια της φιγούρας ανοίγει την ταινία, και δεν είναι παρά η κατασκευή από μια καλλιτέχνη της εγκατάστασης ενός έργου τέχνης στην αυλή μιας πινακοθήκης. Ενώ όμως θα μπορούσε να υποθεθεί ότι ο τίτλος της ταινίας παραπέμπει στο συγκεκριμένο έργο, εν τούτοις αυτό που συμβαίνει είναι στην πραγματικότητα μια νοητική αντιστροφή, και τόσο το «τετράγωνο» σχήμα του έργου όσο και ο τίτλος «Τετράγωνο» της ταινίας αναφέρονται σε κάτι πιο γενικό, το οποίο αφορά και τα δύο ως λογικές κατασκευές.

Ο σύγχρονος σουηδικός κινηματογράφος φαίνεται να διαμορφώνει πλέον ένα ξεχωριστό στυλ, μια ιδιαίτερη αρχιτεκτονική, όπου μπορεί να αναδεικνύονται συγκεκριμένα

χαρακτηριστικά. Αυτά έχουν κυρίως να κάνουν με την αυστηρή και συνεπή ταύτιση δομής, περιεχομένου και μορφής.

Δηλαδή την ανάδειξη της μορφής όχι ως αποτελέσματος κάποιας διεργασίας που αρχίζει από ένα προϋπάρχον περιεχόμενο. Αντίθετα μάλιστα, μια ταινία ως κατασκευή υφίσταται μορφολογικά με την ανάπτυξη και ανάδειξη του περιεχομένου της μέσω της δομής της.

Ενδεικτικά δείγματα αυτής της τεχνικής είναι ταινίες της τελευταίας δεκαετιας, με κορυφαίο εκπρόσωπο τον Roy Andersson και τον πιο σύγχρονο Ruben Ostlund, σκηνοθέτη, σεναριογράφος και υπεύθυνος του μοντάζ του «Τετραγώνου».

Στις ταινίες αυτές ισχυρό ρόλο έχει ο υποδόριος ειρωνικός σχολια-

σμός της κοινωνικής πραγματικότητας της χώρας τους. Τεχνικά, αυτό επιτυγχάνεται με την υιοθέτηση μιας αρχιτεκτονικής που έχει τη μορφή αλληλουχίας θεματικών επεισοδίων, τα οποία τοποθετούνται με κάποια σειρά στην διάρκεια της ταινίας, και σύμφωνα με αρχές όπως:

1. Στις ταινίες του Andersson π.χ. ο διαχωρισμός των επεισοδίων είναι αρκετά σαφής και η οποιαδήποτε πλοκή έχει δευτερεύουσα σημασία. Τα επεισόδια είναι σύντομα σε διάρκεια. Στο «Τετράγωνο» του Ostlund, η θεματική σύνδεση μεταξύ των επεισοδίων είναι ισχυρότερη, έτσι που η γραμμική αφήγηση στην ταινία να έχει αρκετά ισχυρή θέση, ενώ ατονεί ο επιμερισμός σε αυτόνομα επεισόδια.

2. Η κάμερα γενικά είναι στατική και σε απόσταση από τα γεγονότα, παρακολουθώντας τα με ειρωνεία, με την οποία αναδύονται οι ενδογενείς παθογένειες μιας σχεδόν τέλει κοινωνίας.

3. Στις ταινίες αυτές περιγράφονται κυρίως καταστάσεις και δευτερευόντως χαρακτήρες.

4. Ο Andersson χρησιμοποιεί σχεδόν μονοχρωματικές συνθέσεις με ελάχιστες διαφοροποιήσεις εντάσεων. Ο Ostlund, αντίθετα, βρίσκεται πλησιέστερα σε μια ρεαλιστική χρωματική λογική, η οποία όμως, σε συνδυασμό με τη γραμμική ανέλιξη της πλοκής, ανατρέπεται καθοριστικά με τον, πολλές φορές άγριο, παραλογισμό των γεγονότων που παρουσιάζονται. Ο δε σχολιασμός του στηρίζεται ακριβώς σ' αυτό τον παραλογισμό, που ανακαλεί την τεχνική του μεγάλου σουρεαλιστή Louis Bunuel. Έτσι, ένας γορίλλας περιφέρεται ως κατοικίδιο στο

μοντερνίζον και απλό κατά τα άλλα διαμέρισμα μιας νεαρής κριτικού τέχνης, όπως άλλωστε η αρκούδα που κυκλοφορεί στο μεγαλοαστικό σπίτι στον «Εξολοθρευτή Άγγελο» του Bunuel.

5. Τόσο στον Andersson όσο και στον Ostlund, ο επιμερισμός της ταινίας σε τμήματα/επεισόδια παρέχει την ευχέρεια συνδυασμού των επεισοδίων μεταξύ τους, σε μια φαινομενικά τυχαία σειρά. Εν τούτοις αυτή η φαινομενική τυχαioτητα επιτρέπει στους θεατές πολλαπλές ερμηνείες της ταινίας.

Το ισχυρό εργαλείο του σκηνοθέτη στο «Τετράγωνο» είναι το ορθογώνιο (και όχι τετράγωνο πλέον) κάδρο και η σύνθεσή του. Επιλέγει, λοιπόν, σημεία και αποσπάσματα από τους χώρους της πόλης και με παρατηρητικότητα και ακρίβεια τα καθάρει έτσι ώστε να προβάλλονται στην κινηματογραφική εικόνα σαν έργα τέχνης ισάξια αυτών που εκτίθενται στους χώρους της πινακοθήκης.

Τα μπετονένια κολωνάκια που βρίσκονται τοποθετημένα σε πεζοδρομημένες περιοχές της πόλης για να αποτρέπουν τη διέλευση ή στάθμευση οχημάτων καθάρονται και στο πλαίσιο της επίπεδης οθόνης μετασχηματίζονται σε ανάλογα μιας καλλιτεχνικής εγκατάστασης από στίβες από χώμα επιμελώς τοποθετημένες στην αίθουσα της πινακοθήκης, με τρόπο που να συνιστούν(;) έργο τέχνης.

* Ο Σόλων Ξενοπούλου, είναι αρχιτέκτονας, ομότιμος καθηγητής ΕΜΠ, κοσμήτορας Σχολής Αρχιτεκτονικής, Μηχανικής και Γεωπεριβαλλοντικών Επιστημών, Πανεπιστήμιο Νεάπολης, Πάφου

Στο «Τετράγωνο» του Ostlund, η θεματική σύνδεση μεταξύ των επεισοδίων είναι ισχυρότερη, έτσι που η γραμμική αφήγηση στην ταινία να έχει αρκετά ισχυρή θέση, ενώ ατονεί ο επιμερισμός σε αυτόνομα επεισόδια